

Αλεξιάκης Π. Ελευθέριος
Δρ Εθνολόγος, Λαογράφος

Οι ψαράδες του Λαυρείου. Η εθνοϊστορία μιας επαγγελματικής ομάδας. Μια πρώτη προσέγγιση

Εισαγωγή

Στα μέσα της δεκαετίας του 1860 τοποθετείται η αρχή της ανάπτυξης της πόλης του Λαυρείου με την ίδρυση της πρώτης Γαλλοϊταλικής Εταιρείας και την εκμετάλλευση των αρχαίων εκβολάδων. Μέχρι το 1870 το Λαύρειο είχε 3.000 κατοίκους, καθώς από πολλές περιοχές της Ελλάδας αλλά και το εξωτερικό έρχονταν άνθρωποι για να εργαστούν. Ο πληθυσμός αυξανόταν συνεχώς με την ίδρυση και άλλων εταιρειών, τη δεύτερη Γαλλική, την Ελληνική Εταιρεία και πολλές μικρότερες. Με τον καθορισμό της περιοχής ως βιομηχανικής ζώνης και την ίδρυση περισσότερων βιομηχανιών ο εργατικός πληθυσμός πολλαπλασιάστηκε.

Έτσι ήταν επόμενο να διαμορφωθούν επαγγελματικές τάξεις για την παροχή υπηρεσιών στους κατοίκους (Αλεξιάκης 2004). Σημαντικότερο όμως ήταν το πρόβλημα της διατροφής τόσων ανθρώπων. Η αγροτική περιοχή των Μεσογείων θα προμήθευε τα λαχανικά, γιατί στο Λαύρειο δεν υπήρχαν γεωργοί. Τις πρωτεΐνες και τα λευκώματα επίσης έπρεπε να τα προμηθεύονται από έξω. Το κρέας ερχόταν από τα Μεσόγεια και από την Κέα των Κυκλάδων όπου υπήρχε αξιόλογη κτηνοτροφία. Σημειώνω ότι στην Αττική ξεχειμάζαν και πολλοί κτηνοτρόφοι από τα ορεινά της Στερεάς Ελλάδας και από άλλες περιοχές πιο απομακρυσμένες. Υπήρχε όμως το ζήτημα της προμήθειας των ψαριών. Στα Μεσόγεια δεν υπήρχαν ψαράδες. Αυτός ήταν ο λόγος της εγκατάστασης στο Λαύρειο ψαράδων από άλλες περιοχές της Ελλάδας.

Η παρούσα εργασία στηρίζεται αφενός σε επιτόπια εθνογραφική έρευνα με συνεντεύξεις και παρατήρηση, αφετέρου σε εκτεταμένη έρευνα στα αρχεία του Δήμου Λαυρεωτικής.

Τόποι προέλευσης

Από την έρευνα στα αρχεία του Δήμου Λαυρείου (μητρώα, δημοτολόγια, εκλογικοί κατάλογοι, πράξεις γάμων) έχουμε στη διάθεσή μας πολλές πληροφορίες

για την προέλευση των πρώτων ψαράδων που εγκαταστάθηκαν στο Λαύρειο κατά την ίδρυσή του (1865-1870) αλλά και αργότερα.

Αν λάβουμε υπόψη ότι ένα από τα μεγαλύτερα μεταναστευτικά κύματα στο Λαύρειο προερχόταν από τη Νότια Λακωνία, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι μεγάλος αριθμός ψαράδων κατάγονταν από την περιοχή αυτή και ιδιαίτερα από τα Βάτικα (Δήμο Βοιών), τα οποία είχαν μια πολύ μεγάλη ναυτική/αλιευτική παράδοση.

Σε παλαιότερη μελέτη μου για τις εγκαταστάσεις Λακώνων στη Λαυρεωτική περιγράφονται οι όροι της μετανάστευσης αυτής, καθώς και τα συγκεκριμένα χωριά προέλευσης που είναι τα Βελανίδια, το Λάχι, ο Άγιος Νικόλαος, το Φαρακλό, η Καστανιά, η Νεάπολη, η Ελαφόνησος, το Μεσοχώρι και ο Κάμπος ακόμα και ψηλότερα ο Αρχάγγελος. Πολλές απ' αυτές τις οικογένειες ασκούν κληρονομικά ακόμα και σήμερα το ίδιο επάγγελμα (Αλεξάκης 2004: 48, υποσ. 19, 2006α: 51).

Από την προηγούμενη μελέτη μου για τις εγκαταστάσεις των Λακώνων στη Λαυρεωτική προκύπτει ότι οι Βατικιώτες έρχονταν για να πωλήσουν τα αλιεύματά τους στο Λαύρειο (Αλεξάκης 2001: 354) και αργότερα εγκαθίσταντο μόνιμα. Από επεξεργασία των επαγγελματιών στα δημοτολόγια έχουμε ένα ποσοστό Βατικιωτών 19% που δηλώνονται αλιείς, από τους οποίους το 16% προέρχονται από το χωριό Βελανίδια και το 3% από τα χωριά Καστανιά και Άγιος Νικόλαος. Ποσοστό εξάλλου 11% Βατικιωτών γράφονται ως ναυτικοί, από το οποίο το 10% είναι πάλι Βελανιδιώτες. Μέσα στους ναυτικούς αυτούς ασφαλώς πρέπει να περιλαμβάνονται και αλιείς. Δηλαδή σε ποσοστό 30% οι Βατικιώτες του Λαυρείου ζουν από τη θάλασσα. Η απασχόληση των Βατικιωτών και των Βελανιδιωτών με τη θάλασσα δεν πρωτοεμφανίστηκε στο Λαύρειο. Οι Λάκωνες αυτοί είχαν μακρά θαλασσινή παράδοση, όπως μας πληροφορεί ο Halsuck ήδη από το 1900, που επισκέφθηκε την περιοχή αλλά όπως προκύπτει και από τη νεότερη έρευνα (Αλεξάκης 2001: 355, 2006). Αντίθετα, πολύ λίγοι Μανιάτες ασχολούνταν με τη θάλασσα τότε. Το ποσοστό είναι 3% αλιείς και 3% ναυτικοί. Όμως φαίνεται ότι και οι Μανιάτες ασχολήθηκαν με την αλιεία στο Λαύρειο, ερχόμενοι σε στενές σχέσεις και επιγαμίες, λόγω πολιτισμικής συνάφειας, με τους Βατικιώτες. Π.χ Μανιάτης δηλώνεται στην αρχή ως εργάτης και αργότερα ως αλιέας. Φαίνεται ότι αυτό έγινε γιατί ο πεθερός του που ήταν Βατικιώτης τον πήρε συνεταιίρο (Αλεξάκης 2001: 355).

Ένα δεύτερο μεγάλο κύμα εγκατάστασης ψαράδων στο Λαύρειο έγινε πενήντα χρόνια μετά από την ίδρυση του, και συγκεκριμένα μετά την μικρασιατική καταστροφή και την ανταλλαγή των πληθυσμών. Προερχόταν από τη Μ. Ασία, την Αρετσού (παράλια κωμόπολη στην είσοδο του Αστακινού Κόλπου της Νικομήδειας, πρ. Ρύσιο, η μυθική Αρέθουσα), τη Νικομήδεια και τα μικρά νησάκια (Προ-

κόνησοι) της Προποντίδας, την Αφησιά (τουρκ. Αραμπλάρ), την Κούταλη (τουρκ. Εκινίκ) και τη Χάλκη. Στους ψαράδες αυτούς έγινε πρόταση να εγκατασταθούν στη γειτονική Φώκαια της Αττικής, αλλά εκείνοι προτίμησαν να μείνουν στο Λαύρειο (Μπαμπούνης 1986: 299, 304, υποσ. 24). Σημειώνω ότι πολλοί από τους Μικρασιάτες έγιναν από την αρχή της εγκατάστασής τους στο Λαύρειο και ναυτικοί, ενώ υπήρχαν και αρκετοί σφουγγαράδες.

Οι ψαράδες αυτοί που είχαν μεγάλη εμπειρία αύξησαν σημαντικά το αλιευτικό δυναμικό της πόλης, η οποία την περίοδο αυτή είχε αυξήσει τον πληθυσμό της κατά 17,22% λόγω της εγκατάστασης των προσφύγων (Μπαμπούνης 1986:300). Κάποιες απ' αυτές τις ψαράδικες οικογένειες συνεχίζουν την αλιευτική παράδοση, αν και τελευταία έχουν στραφεί και στην εμπορική ναυτιλία.

Όμως έχουμε εγκαταστάσεις ψαράδων και από τα νησιά του Αιγαίου, γειτονικά ή απομακρυσμένα. Οι εγκαταστάσεις όμως αυτές των ψαράδων δεν ήταν μαζικές. Αναφέρω από τις Κυκλάδες τα νησιά: Κέα (Τζια), Κύθνος (Θερμιά), Άνδρος, Σύρος, Σαντορίνη, Πάρος, από τον Αργολοσσαρωνικό: Σαλαμίνα (Κούλουρη), Σπέτσες, Ύδρα, από το ανατολικό Αιγαίο: Άγιος Ευστράτιος, Λήμνος, Χίος, Σάμος, Λέσβος, από τα Δωδεκάνησα: Σύμη, Κως, Κάλυμνος κ.ά.¹. Ακόμα και μερικά νησιά του Ιονίου, π.χ. Λευκάδα, Κέρκυρα κλπ. Επίσης από άλλες ναυτικές ή παραθαλάσσιες περιοχές: Κρανίδι, Ερμιόνη, Βόλος, Πάτρα (βλ. χάρτη). Ενδιαφέρον είναι ότι με την αλιεία ασχολήθηκαν και εγκατεστημένοι στην πόλη και από άλλες εσωτερικές περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας, π.χ. Σέρρες, Καρδίτσα.

Οικονομική/αλιευτική δραστηριότητα

Την περίοδο που ιδρύθηκε το Λαύρειο σε μεγάλη ακμή ήταν η αλιεία με τις τράτες (αυτοκρατορία της τράτας). Δεν είναι τυχαίο ότι ο μύθος εγκατάστασης

1. Πολλοί από τους ψαράδες, πριν από την τελική εγκατάστασή τους στο Λαύρειο, είχαν εγκατασταθεί με τις οικογένειες του σε άλλους τόπους της περιοχής του Αιγαίου. Αναφέρω μερικά παραδείγματα: Οι Ζησιμόπουλοι έλκουν την παλαιότερη καταγωγή τους από την Κορώνη. Επί Τουρκοκρατίας σκότωσαν έναν Τούρκο και διέφυγαν κνηνημένοι στα νησιά του Αιγαίου όπου εγκαταστάθηκαν ένας αδελφός στην Πάρο, ένας στη Νίσυρο και ένας στη Σύμη. Επί Ιταλοκρατίας ο παππούς τους κρέμασε την ελληνική σημαία στο καμπαναριό της Σύμης και οι Ιταλοί τον εξόρισαν στην Κρήτη. Από εκεί αυτός ήρθε στη Βάρκιζα και κατόπιν τα εγγόνια του στο Λαύρειο. Οι Καραδημητρίου ήρθαν στο Λαύρειο από τον Πειραιά με μια γαϊτα, αλλά η απώτερη καταγωγή τους είναι από το Αϊβαλί της Μικράς Ασίας. Οι Βαλαμπούς ήρθαν από την Κύθνο αλλά παλαιότερη καταγωγή τους είναι και αυτών από τη Μικρά Ασία. Οι Ψαράδες ήρθαν στο Λαύρειο από την Κύθνο αλλά η παλαιότερη καταγωγή τους είναι από την Ύδρα. Αυτοί λέγονταν πρώτα Γουντής. Το Ψαράς προέρχεται από επαγγελματικό παρωνύμιο (παρατσούκλι).

των Βατικιωτών στο Λαύρειο συνδέεται με την αλιεία και αυτό τον τρόπο ψαρέματος. Αναφέρω την ιστορία: «Γύρω στο 1870 μια βατικιώτικη τράτα με πολυμελές πλήρωμα κατευθυνόταν προς τον Πειραιά, για να πουλήσουν τα ψάρια. Οι ψαράδες βγήκαν στα Λεγραινά και ρώτησαν πού βρίσκονταν. Η συζήτηση ήρθε και στις δουλειές. Εκεί τους είπαν για το υψηλό μεροκάματο στα μεταλλεία. Οι ψαράδες έκαψαν την τράτα και έμειναν στο Λαύρειο» (Αλεξάκης 2001: 359, υποσ. 19). Βέβαια αυτό είναι ένα μύθος. Οι Βατικιώτες στον τόπο εγκατάστασής τους συνέχισαν την εργασία τους στη θάλασσα με *σάκκο*.

Αλλά τι ήταν οι τράτες; Δεν θα αναφερθώ στο σημείο αυτό στο σκάφος, για το οποίο θα πω περισσότερα παρακάτω. Θα κάνω λόγο για την οικονομική οργάνωση του ψαρέματος με τις τράτες. Σημειώνω ότι αυτά τα σκάφη τότε δεν είχαν μηχανές ακόμα και κινούνταν με τα κουπιά. Τράτα είναι το σκάφος αλλά και τα δίχτυα ψαρέματος που είναι συρόμενα και με *σάκκο* (*πετσάλι*).

Στην παλιά τράτα απασχολούνταν μεγάλος αριθμός ψαράδων (20-32 ναύτες) που επιστρέφει ένας αρχηγός ονομαζόμενος *τσουρμαδόρος*. Εκτός από τον τσουρμαδόρο υπήρχε πάντα και ο καπετάνιος. Μερικές φορές ο καπετάνιος ήταν και ο ιδιοκτήτης του σκάφους, αλλά πολλές φορές τράτες διέθεταν και οι *ψαρομανάβηδες* (ιχθυοπώλες) στο Λαύρειο και αλλού². Τα δίχτυα σύρονταν στη στεριά από τους ψαράδες με τον *κρόκο*. Γι' αυτό και αλιευτικό εργαλείο λεγόταν και *κροκότρατα*, *πεζότρατα* ή *γρίπος* (και πιο λαϊκά «κωλοβρέχτης», επειδή στο τέλος έπρεπε να μπουν στη θάλασσα ως τους γλουτούς για να σύρουν έξω τα δίχτυα και το *σάκκο*). Οι ψαράδες φορούσαν λοξά στο στήθος μια μάλλινη ταινία (*κρόκο*) και τραβούσαν τα δίχτυα (τράτα) σε δύο στίχους αργά και ρυθμικά (Αλεξάκης 2001: 360, υποσ. 28).

Η οργάνωση του ψαρέματος με την τράτα είναι μια εμπορευματική οικονομία, η οποία έχει ξεπεράσει πια την απλή παραγωγή για άμεση κατανάλωση. Το ψάρε-

2. Στο Λαύρειο υπήρχαν κατά διαστήματα τέσσερα-πέντε ψαρομανάβικα (σήμερα είναι πέντε). Κατά διαστήματα μέχρι σήμερα ψαρομανάβηδες ήταν: ο Αλεξάκης (μαζί με τον Σακκά και τον Ζαλούμη), ο Σοφικίτης, ο Σταυριανός, ο Δειχτάς, ο Ποδόγυρος, ο Σπετσιώτης, ο Αναστασίου, ο Βαλαμπούς, ο Μακρίδης, ο Ορφανίδης, ενώ τα τελευταία χρόνια υπάρχουν και ψαρομανάβηδες χωρίς μαγαζί που πουλούν ψάρια στις λαϊκές (Κουλιαδέλης κ.ά.) και πολλοί άλλοι από τα Μεσόγεια που αγοράζουν ψάρια από το Λαύρειο και τα εμπορεύονται στα χωριά της περιοχής. Από τους ψαρομανάβηδες του Λαυρείου τράτες διέθεταν ο Αλεξάκης και ο Σταυριανός. Δεν τις κράτησαν όμως, γιατί δεν συνέφερε να πληρώνουν μισθούς, όταν φυσούσε. Τράτες είχαν όμως και άλλοι: ο Δράκος (Δρακόγιαννης), ο Κρητικός, ο Κουλιαδέλης, ο Βελετάκος, ο Δημήτρης Πασχάλης. Σήμερα τράτες έχουν: ο Αριστείδης Μουζακίτης, ο Γιώργος Πασχάλης, ο Λάζαρος Πασχάλης, ο Σταύρος Ζωγράφος. Πάντως φαίνεται ότι στο Λαύρειο ποτέ δεν υπήρχαν ταυτόχρονα περισσότερες από τέσσερις-πέντε τράτες. Κι αυτό έχει σχέση με τη δυνατότητα οικονομικής επιβίωσης (βιωσιμότητας) των επιχειρήσεων τοπικά, σε συσχετισμό με τον πληθυσμό του Λαυρείου κλπ.

μα με την τράτα αποδίδει προϊόντα και κέρδος. Χρειάζονται κεφάλαια και χρηματοδοτήσεις για εξοπλισμό των αλιευτικών και για εφοδιασμό και τροφοδότηση των ψαράδων. Οι τρατάρηδες, δηλ. αυτοί που ψάρευαν με τις τράτες, βρίσκονταν μακριά από τις οικογένειές τους και γι' αυτό έστελναν εμβάσματα (επιταγές) στον τόπο παραμονής των οικογενειών τους.

Οι παλιοί τρατάρηδες, αν ήταν μακριά από τον τόπο τους, πληρώνονταν συνήθως με μισθό και σπανιότερα με μερίδιο (*μερτικό*), όπως γίνεται και σήμερα στο Λαύρειο, καθώς και ο καπετάνιος, ο οποίος μερικές φορές, εκτός από το μερίδιο στο αλίευμα ως κίνητρο για την έξοδο στο ψάρεμα και το μισθό, έπαιρνε άλλο ένα μερίδιο από τον ιδιοκτήτη (αφεντικό). Συνήθως τους καταβαλλόταν και προκαταβολή, τα *πλάτικα*, που απέβλεπε στην κάλυψη άμεσων αναγκών τους αλλά και στη δέσμευσή τους για τη συγκεκριμένη εργασία. Οι ψαράδες έπαιρναν και αυτοί λίγα ψάρια για το σπίτι. Τα ψάρια που ψάρευε η τράτα ήταν συνήθως *ψιλόψαρα* ή *λιανόψαρα*, *νυχτόψαρα*, *μαρίδα*, *γόπες*, *γοπάκι* (*γιαλίτης*) κλπ. που ως φτηνότερα κατανάλωνε ή εργατική τάξη του Λαυρείου. Μερικές φορές έπιανε και κανένα λιθρινάκι, μπαρμπουνάκι, μαγιάτικο. Οι τράτες ουσιαστικά είναι συνάρτηση της αστικής ανάπτυξης ορισμένων περιοχών της Ελλάδος.

Οι τράτες δεν ψάρευαν όλο το χρόνο. Σταματούσαν το Μάη και ξανάρχιζαν την πρώτη Οκτωβρίου και αυτό ισχύει και σήμερα. Πολύ παλαιότερα ακόμα άρχιζαν μετά το Δεκαπενταύγουστο. Την περίοδο που μεσολαβούσε, οι ψαράδες μετέτρεπαν τα αλιευτικά τους σε διχτυάρια ψαράδικα, μερικές φορές και σε παραγαδιάρια. Στο Λαύρειο ειδικά την παλαιότερη περίοδο, κατά το χρονικό διάστημα που σταματούσαν οι τράτες, οι τρατάρηδες πήγαιναν και δούλευαν στα διχτυάρια, παραγαδιάρια ή στα εργοστάσια. Έτσι πολλοί έχουν συντάξεις του ΙΚΑ από τα μεροκάματα στη βιομηχανία. Είναι η γνωστή πολυσθένεια στην απασχόληση (Τσουκαλάς 1986: 171 κ.ε.). Αν οι οικογένειές τους δεν ήταν εγκαταστημένες στο Λαύρειο επέστρεφαν στον τόπο τους (Βάτικα κ.ά.).

Οι τράτες εκσυγχρονίστηκαν μετά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο. Σε όλα τα σκάφη έβαλαν μηχανές και για την κίνηση αλλά και για το μάζεμα των διχτύων (βίτζι ή «αργανέλο», αρχικά απλό χειροκίνητο, κατόπιν διπλό και τέλος μηχανοκίνητο, ο γνωστός «τεμπέλης»). Για τον εξοπλισμό της τράτας χρειαζόνταν πολλά κεφάλαια και οι ψαράδες αυτοί έβρισκαν με δανεισμό, παλαιότερα από ιδιώτες, αργότερα από τις τράπεζες, βάζοντας υποθήκη ή πωλώντας δικά τους ακίνητα στο Λαύρειο και στον τόπο καταγωγής τους ή άλλα περιουσιακά τους στοιχεία. Σε μια ενδιαφέρουσα περίπτωση, όπως προκύπτει από σχετικό δανειστικό συμβόλαιο, ο Βελανιδιώτης Σπύρος Κρητικός δανείζεται από την Εμπορική Τράπεζα του Λαυρείου με εκπρόσωπο τον Σωτήρη Αβραμίδη χρήματα για τον εξοπλισμό τράτας, υποθηκεύοντας ακίνητά του (Αλεξιάκης 2006β: 111, υποσ. 25).

Μια άλλη κατηγορία αλιευτικών ήταν τα λεγόμενα διχτυάρικα ή ψαράδικα. Η διαφορά από τις τράτες είναι ότι αυτά τα αλιευτικά εξοπλίζονταν με απλά δίχτυα και όχι συρόμενα. Η δυνατότητα αλιευμάτων ήταν περιορισμένη αν και μπορούσαν να ψαρεύουν μεγαλύτερη ποικιλία και ακριβότερα ψάρια (σαργούς, σκαθάκια, φαγκριά, συναγρίδες κλπ.). Μερικές φορές ψάρευαν και μεγαλύτερα ψάρια, π.χ. παλαμίδες, ρείκια, με «καρτέρια», χρησιμοποιώντας δηλ. δίχτυα με μεγάλα μάτια, που έριχναν στη θάλασσα και ό,τι έπιαναν. Τα σκάφη ήταν αρκετά συχνά μικρά (παλαιότερα και βάρκες χωρίς κατάστρωμα) και συχνότερα μεσαία, γύρω στα 10 μ. Υπήρχαν όμως και μεγαλύτερα έως 20 μ. Σ' αυτά απασχολούνταν 2-4 άτομα, συνήθως συγγενείς. Και στην επιχείρηση αυτή η παραγωγή των ψαριών μοιραζόταν σε μερικά μεταξύ καπετάνιου / ιδιοκτήτη του καϊκιού (έπαιρνε το 1/2), αφού έβγαιναν τα έξοδα, και ψαράδων βοηθών. Στα διχτυάρικα επιτρεπόταν να ψαρεύουν όλο το χρόνο.

Ο τρόπος πληρωμής όμως των ψαράδων δεν ήταν σε όλες τις περιπτώσεις και σε όλους τους τόπους παρόμοιος. Στο Λαύρειο πάντως διατηρήθηκαν μέχρι πρόσφατα παραδοσιακοί τρόποι πληρωμής, δηλ. με ποσοστά και μερίδια. Στο Λαύρειο, αν εξαιρέσουμε τις περιπτώσεις της αυτοαπασχόλησης και της οικογενειακής επιχείρησης πατέρα με γιους ή αδελφών όπου βγαίνουν συνεταιρικά μερίδια (κάποτε και με μερίδιο του απόμαχου γέροντα πατέρα ως *γηροκόμι*), οι αλιεργάτες (κυρίως στα γρι-γρι), ιδιαίτερα οι ξένοι, πληρώνονταν είτε με σταθερό μισθό είτε με ποσοστά επί του αλιεύματος ή και με τα δύο ταυτόχρονα. Τα ποσοστά ήταν και ένα κίνητρο για απόδοση στην εργασία, ενώ ο μισθός εξασφάλιση σε περιπτώσεις συνεχιζόμενης κακοκαιρίας (φουρτούνας). Αυτοί συμπλήρωναν εξάλλου το εισόδημά τους με την πώληση σε πελάτες που έρχονταν στο λιμάνι των ψαριών, τα οποία τους έδινε ο ιδιοκτήτης για το φαγητό τους. Τελευταία όμως αυτό απαγορεύθηκε λόγω διαμαρτυρίας των ψαρομανάβηδων. Οι πληρωμές γίνονταν αφού προηγουμένως έβγαιναν όλα τα έξοδα της επιχείρησης, πετρέλαιο, ΙΚΑ κλπ. Το αλίευμα (η αξία του) χωριζόταν στα δύο, 50% για τον ιδιοκτήτη και 50% για το πλήρωμα. Τα τελευταία χρόνια πάντως έχει επικρατήσει και στο Λαύρειο η πληρωμή αποκλειστικά με μισθό με ελάχιστες εξαιρέσεις.

Η οικονομική ανέλιξη των ψαράδων αυτών τότε ήταν να αποκτήσουν τράτα, δηλ. μεγαλύτερη επιχείρηση. Στο Λαύρειο δεν υπήρχαν ανεμότρατες ή μηχανότρατες (*μοτόρια*) αν και συχνά αυτά τα σκάφη έρχονταν και «έκαναν σκάλα», ξεφόρτωναν δηλ. τα αλιεύματά τους στο λιμάνι, για να προωθηθούν στην Αθήνα. Έρχονταν κυρίως από τη Χαλκίδα (Σταμάτης Αλεξιάκης, Σταύρος Σκόνδρας κ.ά.). Υπήρχαν όμως γρι-γρι. Τα αλιευτικά αυτά ήταν ενταγμένα μέσα στην κρατική πολιτική για τη μέση αλιεία και υποστηρίζονταν οικονομικά με ειδικά δάνεια από το Υπ. Γεωργίας. Τα εν λόγω αλιευτικά υπάρχουν και σήμερα στο Λαύρειο και είναι, αν και ελληνικής ιδιοκτησίας, επανδρωμένα με ξένους (κυρίως Αιγύ-

πιους) αλιεργάτες. Τούτο ξεκίνησε από το 1979 με διακρατική συμφωνία Ελλάδα-Αιγύπτου. Τα γρι-γρι που είχαν πάντα μηχανές ψαρεύουν σχεδόν όλο το χρόνο (με εξαίρεση το χρονικό διάστημα 15 Δεκεμβρίου – αρχές ή τέλος Μαρτίου) και συνήθως τη νύχτα και την ημέρα. Δεν ψαρεύουν επίσης πέντε ημέρες στην πανσέληνο. Αυτό γίνεται εθιμικά αλλά και με νόμο, για να ξεκουράζονται οι ψαράδες, και ισχύει για το Λαύρειο. Σε άλλες όμως περιοχές της Ελλάδας τα γρι-γρι δεν δουλεύουν τα Σαββατοκύριακα για να βγαίνουν έξω οι ψαράδες. Το ψάρεμα γίνεται με λάμπες και με λουστραρισμένα κυκλικά δίχτυα χωρίς σάκκο, καθώς οι τράτες, τα ρίχνουν στη θάλασσα σαν σεντόνι που η μια του άκρη κάθετα στο βυθό με τα μολύβια (βαρίδια) και η άλλη επιπλέει στην επιφάνεια με τους φελλούς. Γι' αυτό το λόγο πρέπει η θάλασσα να μην έχει κυματισμό δεδομένου μάλιστα ότι το ψάρεμα (καλάδες) γίνεται σε ανοικτή θάλασσα. Τα γρι-γρι ψαρεύουν κυρίως αφρόψαρα, γαύρο, σαρδέλα, κολιούς αλλά και γόπα.

Τις λάμπες που ανάβουν πλέον με ασετυλίνη και αντικατέστησαν τα παλιά πυροφάνια με δάδες, χειρίζονται οι λεγόμενοι *λαμπαδόροι*. Το κύριο σκάφος του γρι-γρι παλιότερα συνοδευόταν και από μικρότερα βοηθητικά σκάφη (βάρκες)³. Το γρι-γρι θεωρείται μεγάλη αλιευτική επιχείρηση και ιδιοκτήτες τους στο Λαύρειο προέρχονται από τρατάρηδες ή διχτυάρηδες που μπόρεσαν να διαχειρισθούν καλά το κέρδος τους και να το επενδύσουν παραγωγικά σε μεγαλύτερα σκάφη. Στο Λαύρειο υπάρχουν σήμερα τουλάχιστον πέντε γρι-γρι⁴. Τα γρι-γρι δεν υπήρχαν πάντα στο Λαύρειο. Τα έφεραν πρώτοι μετά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο οι Κουλουριώτες (Σαλαμίνιοι) ψαράδες, ο Γιώργος και ο γιος του Γιάννης Παπαγεωργίου ή Κουλουριώτης κ.ά., οι οποίοι αρχικά εργάζονταν στο Πόρτο Ράφτη.

Τα τελευταία χρόνια λόγω του τουρισμού, η μικρή αλιεία στο Λαύρειο με μικρότερα σκάφη ακόμα και βάρκες έχει σημαντική ανάπτυξη. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τα Σαββατοκύριακα έρχονται στο Λαύρειο πολλοί ιδιοκτήτες, κυρίως Αθηναίοι, εξοχικών κατοικιών της γύρω περιοχής (Σούνιο, Ντελένια, Θορικό, Πασά) και αγοράζουν σε υψηλή τιμή φρέσκα ψάρια και μάλιστα πρώτης κατηγορίας (μπαρμπούνια, λιθρίνια, μελανούρια, σαργούς κλπ.) κατευθείαν από τους ψαράδες, δηλ. από τις βάρκες και τα καΐκια. Το καλοκαίρι μάλιστα η ζήτηση είναι πολύ μεγαλύτερη. Παρατηρείται και εδώ το φαινόμενο, όπως και αλλού, π.χ.

3. Για την ονομασία μερικοί υποστηρίζουν ότι προέρχεται από το θόρυβο της μηχανής γρι-γρι, κατ' άλλους από το τουρκικό γκιρ-γκι ή γκιρ-γκιλ, δηλ. δίχτυα αλιευτικά. Γρι-γρι σημαίνει και τα δίχτυα και το αλιευτικό σκάφος.

4. Είναι τα μεγάλα σκάφη που μπορεί κανείς να δει αραγμένα στο λιμάνι στην ειδική θέση για τα γρι-γρι: Άννα, Γρηγορούσα, Άγιος Νικόλαος, Καπετάν Κωνσταντής, Αγία Τριάς, με ιδιοκτήτες τους αδελφούς Ζησιμόπουλου (παιδιά του Παναγιώτη), τον Βαλαμπούς (αργότερα τον συνέταξε Στέφο), τον Στεφανή και τον Βρετό Ψαρρά, τα παιδιά του Στέφου Στεφανή, τους αδελφούς Καραδημητρίου (παιδιά του Κώστα).

Ελαφόνησο Λακωνίας να υπάρχει μεγάλη ζήτηση σε φρέσκα ψάρια και γι' αυτό το λόγο να ασχολούνται και γυναίκες με το ψάρεμα συνήθως ως βοηθοί στα καΐκια των συζύγων τους. Μερικές φορές μάλιστα έχουν εκεί και άδειες αλιείας. Αλλά αυτό συμβαίνει και στο Λαύρειο. Κατά τους πληροφορητές στο Λαύρειο οι τιμές των ψαριών είναι πολύ καλές. Αναφέρουν μάλιστα ότι κάποιος γύρω στο '70 είχε πει ότι «το ψάρι θα πάει στο Θεό και όποιος κρατήσει [τη δουλειά], θα βγει κερδισμένος». Έτσι κάποιιοι που γνωρίζουν πολύ καλά τη δουλειά κρατούν τα παιδιά τους κοντά τους, ακόμα και αν αυτά θα μπορούσαν να έχουν καλή στεριανή εργασία. Σε άλλες περιπτώσεις δεν ακολουθούν όλα τα παιδιά το επάγγελμα. Υπάρχουν πάντως περιπτώσεις όπου και κορίτσια ακόμα κάνουν σπουδές ιχθυολογίας.

Εντούτοις όπως υποστηρίζουν οι ίδιοι οι ψαράδες υπάρχει μεγάλο πρόβλημα από την έλλειψη πλέον ψαριών, λόγω της υπεραλίευσης και της κακής χρήσης των εργαλείων, κυρίως των συρόμενων, μηχανότρατας κλπ. (καταστροφή γόνου κλπ.). Τις μηχανότρατες ειδικά τις χαρακτηρίζουν οι ψαράδες «τρακτέρ της θάλασσας», γιατί τα σηκώνουν όλα από το βυθό ακόμα και τα βράχια. Τις επιχειρήσεις αυτές τις θεωρούν «κράτος» και είναι αδύνατο να ελεγχθούν. Θεωρούν ότι αν δε ληφθούν αυστηρά μέτρα, στο μέλλον, σε μια δεκαετία, δε θα υπάρχουν καθόλου ψάρια. Λένε ότι «σήμερα τρώμε το αυριανό ψάρι»⁵. Επίσης σημαντικό είναι, όπως δηλώνουν, το οικονομικό πρόβλημα από τη συνεχή αύξηση της τιμής των καυσίμων (ναυτικού πετρελαίου κλπ.) αλλά και τον τρόπο προμήθειας, πληρωμής και αποπληρωμής. Τονίζουν ότι παράνομα το πετρέλαιο αυτής της κατηγορίας το χρησιμοποιούν σε πολλές μη παραθαλάσσιες περιοχές της Ελλάδας, λέγοντας ότι όλα τα Τρίκαλα και η Καρδίτσα προμηθεύονται τέτοιο πετρέλαιο. Μέσα στα άλλα προβλήματα αναφέρουν τον ανταγωνισμό με την εισαγωγή ψαριών αλλά και τις καταστροφές των δικτύων από τα δελφίνια, χωρίς να δίνεται αποζημίωση.

Υπάρχει πάντως ένας ανταγωνισμός μεταξύ των ψαράδων που χρησιμοποιούν διαφορετικά εργαλεία (δίχτυα, γρι-γρι κλπ.) αν και η αλιευτική δραστηριότητα δεν γίνεται ή δεν πρέπει να γίνεται σε ίδιες αποστάσεις από τις ακτές. Όλοι όμως θεωρούν μάστιγα τους ερασιτέχνες, οι οποίοι πάντα παραβιάζουν τους νόμους

5. Πιστεύουν ότι η θάλασσα δεν προστατεύεται αρκετά και ότι αν για πέντε χρόνια απαγορευόταν όλα τα αλιευτικά εργαλεία επί τρίμηνο, η θάλασσα θα γέμιζε ψάρια. Φέρουν για παράδειγμα την κατοχή οπότε οι κατοχικές αρχές είχαν απαγορεύσει τις μηχανότρατες λόγω του φόβου αποβιβάσεων στο ανοικτό πέλαγος και τότε η θάλασσα ήταν γεμάτη ψάρια και όταν είχε «φουρτούνα», το κύμα έριχνε τα λιθρίνια και τα μπαριμπούνια έξω στο γιαλό και μάζευαν οι κάτοικοι ψάρια. Γενικά θεωρούν την πολιτική για τη θάλασσα αλλοπροσάλλη. Π.χ. τους φαίνεται εντελώς αστεία η απαγόρευση στο γρι-γρι των ζαργανόδικτων και καταστρεπτική την αλιεία της μένουλας, όταν είναι αβγομένη. Θεωρούν ότι αυτός είναι ο λόγος που έχει εξαφανισθεί το συγκεκριμένο ψάρι από τις αγορές των Αθηνών.

και τους κανόνες (π.χ. να μην έχουν δίχτυ πάνω από 100 μ. και να είναι χωρίς μονό, ή παραγάδια με πάνω από 300 αγκίστρια, να μην αλιεύουν περισσότερα ψάρια κάθε φορά από όσα δικαιούνται κλπ.)⁶. Πιστεύουν όμως ότι το μεγαλύτερο κακό κάνουν οι ψαροντουφεκάδες Έλληνες και ξένοι, που κατεβαίνουν στο βυθό με φακούς και μπουκάλες, κάποτε συνδυάζοντας το ψάρεμα και με χρήση δυναμίτιδας (φουσέκια). Σήμερα οι δυναμίτες είναι πιο ισχυροί από παλαιά και κάνουν μεγάλες καταστροφές. Επιπλέον, σε αντίθεση με το παρελθόν, οι χρήστες μαζεύουν και τα κτυπημένα ψάρια από το βυθό και έτσι δεν χρησιμεύουν αυτά για τροφή άλλων ψαριών. Πολλοί απ' αυτούς τους ερασιτέχνες χρησιμοποιούν και κρις- κραφτ. Οι επαγγελματίες τους φοβούνται και τα Σαββατοκύριακα αποφεύγουν να ρίχνουν δίχτυα, γιατί τους τα κόβουν με το μαχαίρι. Οι επαγγελματίες παραπονούνται ότι οι αρχές κυνηγούν περισσότερο τους επαγγελματίες ψαράδες και όχι τους ερασιτέχνες. Δηλώνουν ότι οι ερασιτέχνες δεν θέλουν καθόλου τους επαγγελματίες για να έχουν ελεύθερο πεδίο.

Οι ψαράδες του Λαυρείου είναι οργανωμένοι από το 1982 σε σωματείο «ο Άγιος Νικόλαος». Το σωματείο αυτό καλύπτει τους ψαράδες της παράκτιας αλιείας και έχει γύρω στα 130 μέλη, από τα οποία τα 110-115 είναι ενεργά. Το σωματείο ιδρύθηκε με πρωτοβουλία των ψαράδων Μιχάλη Μουζακίτη, Τρύφωνα Μαργαρίτη και Γιάννη Βελετάκου. Έχει ενταχθεί στην ΠΟΑ (Πανελλήνια Ομοσπονδία Αλιέων) αλλά χωρίς να προκύψει κάτι θετικό, σύμφωνα με τις απόψεις των ψαράδων. Και αυτό λόγω συγκρούσεων με αντίστοιχη ανταγωνιστική ομοσπονδία με αφετηρία ψαρά από τη Ραφήνα αλλά και ασχετοσύνης των διοικούντων⁷. Τα γραφεία του σωματείου μέχρι πρόσφατα ήταν σε ένα κοντίνερ κοντά στη Γαλλική Σκάλα. Τώρα ετοιμάζεται ένα προκατασκευασμένο καλύτερο κτίριο στην ίδια θέση. Σωματείο είχαν στο Λαύρειο και οι ψαράδες της μέσης αλιείας (γρι-γρι). Τώρα όμως υπάγονται στη Θεσσαλονίκη-Νέα Μηχανιώνα απ' όπου παίρνουν και τις εντολές. Σε πολλές περιπτώσεις όμως τους καλύπτει το σωματείο της παράκτιας αλιείας, καθόσον τους μήνες που δεν εργάζονται τα γρι-γρι, αν οι ψαράδες έχουν άδειες τα μετατρέπουν σε τράτες. Για το εργαλείο αυτό (τράτα) χρειάζεται ειδική

6. Πολλοί ερασιτέχνες είναι συνταξιούχοι επαγγελματίες ψαράδες που έχουν πάρει ένα βαρβάκι για να ρίχνουν παραγάδια ή δίχτυα. Σε συζήτηση μαζί τους για το πρόβλημα που το αναγνωρίζουν, αντέτειναν: «Πώς να ζήσεις με 600 ευρώ σύνταξη του ΙΚΑ. Με το ερασιτεχνικό ψάρεμα βγάζεις το ψάρι της οικογένειας». Το πρόβλημα όμως βρίσκεται στους άλλους ερασιτέχνες εργαζομένους σε άλλα επαγγέλματα και στις ποσότητες που ψαρεύουν.

7. Οι ψαράδες αναφέρουν ότι υπήρχαν πολλά αναπτυξιακά προγράμματα για την αλιεία από την Ευρωπαϊκή Ένωση και κάποιοι επιτήδειοι προσπάθησαν να τα οικειοποιηθούν, ενώ δεν ήταν πραγματικοί επαγγελματίες ψαράδες αλλά είχαν άλλες δουλειές (υπάλληλοι ΟΤΕ, ΔΕΗ κλπ). Για τα προγράμματα αυτά, τα οποία πρόβλεπαν ψυγεία, μπάγκους και άλλα έργα στην προκυμαία και στο Λαύρειο, δεν έχει γίνει τίποτα, λόγω δυσκολίας συνεννόησης μεταξύ των ψαράδων.

άδεια, την οποία παλαιότερα παραχωρούσε το Υπ. Βιομηχανίας. Τις άλλες άδειες τις έδινε το Υπ. Γεωργίας. Σύλλογο έχουν και οι ερασιτέχνες ψαράδες με έδρα τη Γαϊδουρόμαντρα (Πάνορμος). Σημειώνω ότι στις τελευταίες δημοτικές εκλογές σε ψηφοδέλτιο υποψηφίου δημάρχου συμμετείχε και επαγγελματίας ψαράς, για να υποστηρίξει τα δικαιώματα των ψαράδων αλλά τελικά δεν εξελέγη.

Τα σκάφη, τα σκαριά

Στο Λαύρειο υπήρχε καρνάγιο αλλά όχι για τη ναυπήγηση μεγάλων σκαφών. Αυτό το ξεκίνησε ένας Συμιακός ονόματι Νικολέτος (επώνυμο) και το συνέχισαν ο Θεόφιλος, ο Αργύρης, ο Νίκος Σπετσιώτης από την Ερμιόνη και ο Γιάννης Τσιρίτας από το Ρέθυμνο της Κρήτης. Στο καρνάγιο αυτό γίνονταν απλώς επισκευές των καϊκιών και κατασκευή/ναυπήγηση μικρών σκαφών, βαρκών κλπ. Υπήρχε η δυνατότητα εξαρχής κατασκευής τρεχαντηριών ή παπαδιών ως 10 μ., αν και σε μια περίπτωση ναυπήγησαν και σκάφος 21 μ. Επομένως τα μεγαλύτερα αλιευτικά τους σκάφη τα προμηθεύονταν από άλλες περιοχές (Ερμιόνη, Κρανίδι, Σάμο, Καβάλα, Κρήτη κ.ά.). Το καρνάγιο του Λαυρείου λειτουργούσε παράπλευρα της Γαλλικής Σκάλας ως τα 1983 οπότε με την αγορά πλέον των πλαστικών σκαφών μεταφέρθηκε στην άλλη πλευρά του λιμανιού κοντά στο εργοστάσιο του Καρέλα. Κύριος υπεύθυνος είναι εκεί τώρα ο Γιάννης Τσιρίτας. Στο παλιό καρνάγιο καρaboμαραγκοί ήταν ο Νίκος Σπετσιώτης και ο Αντώνης Ρουσκέτος. Σημειώνω ότι στο καρνάγιο έρχονταν και έρχονται και τεχνίτες από το Πέραμα, για να βοηθήσουν, όταν υπήρχε ανάγκη (για το πέτσωμα), αλλά και από το Λαύρειο πήγαιναν στην Κοιλιάδα (Κρανίδι) και εργάζονταν, όταν υπήρχε πολλή εργασία. Γενικά, σε όλο τον ελληνικό χώρο παρατηρείται το φαινόμενο της μετακίνησης των ναυπηγών για εργασία επιτόπου.

Στο Λαύρειο υπήρχε και υπάρχει νηολόγιο στο οποίο εγγράφονταν τα σκάφη. Η ναυπηγική παρά τις αλλαγές που έγιναν στην τεχνική ουσιαστικά δεν έχει να μας δώσει πολλούς τύπους ή καινούργιους τύπους σκαφών. Επικρατούσε και επικρατεί στα μεγαλύτερα ακόμα και σήμερα, παρόλο που αυτά τώρα συχνά είναι πλαστικά, το τρεχαντήρι. Το τρεχαντήρι είναι ένα μακρόστενο σκάφος με γυριστή πλώρη (κοράκι) και ίσια πρύμνη όπου βρίσκεται και το τιμόνι. Τα τελευταία μόνο χρόνια τα τρεχαντήρια έγιναν πιο πλατιά, πράγμα που αύξησε τη σταθερότητά τους και τη χωρητικότητά τους. Σήμερα πολλά διχτυάρικα και πολλές τράτες στο Λαύρειο είναι τρεχαντήρια. Αλλά και τα γρι-γρι συχνά είναι τρεχαντήρια. Τα διχτυάρικα έχουν, όπως ανέφερα, συνήθως μήκος από 5 ως 10 μ. Υπάρχουν όμως και μεγαλύτερα τα τελευταία χρόνια για πιο μακρινά ταξίδια που φτάνουν τα 17 μ. Οι τράτες επίσης μπορούν να φθάσουν τα 20 μ., ενώ τα γρι-γρι μπορούν να είναι και μεγαλύτερα.

Τον 19ο αιώνα το πιο συνηθισμένο αλιευτικό ήταν η τράτα χωρίς μηχανή. Το συγκεκριμένο σκάφος ήταν μακρόστενο και ελαφρύ, μικρού εκποπίσματος, ώστε να μπορεί να πλησιάζει στα αβαθή για να σύρουν οι ψαράδες τα δίχτυα έξω. Αυτό μπορούσε να έχει από 10 ως 32 ναύτες, οι οποίοι κωπηλατούσαν με πολλά κουπιά, *σκατζάροντας*. Οι μικρές τράτες είχαν από 6 ως 8 κουπιά, οι μεγάλες ως 18. Η τράτα ήταν μπροστά μυτερή, είχε δηλ. μια προεξοχή επίπεδη, την *γκάγκα*, για να στέκεται ο ναύτης που χειριζόταν τα δίχτυα. Τα σκάφη αυτά έμοιαζαν πολύ με τις βενετσιάνικες γαλιότες από τις οποίες φαίνεται ότι προέρχονται (Αλεξάκης 2006β: 109-109 και γλωσσάριο).

Άλλοι τύποι σκαφών, μικρότερων ή μεγαλύτερων, σε χρήση στο Λαύρειο είναι οι παπαδιές με ίσια πρύμνη. Συνήθως είναι μικρά σκάφη, βάρκες. Αν είναι μεγαλύτερα, τότε είναι γνωστά ως βαρκαλάδες. Υπάρχουν όμως και μικτοί τύποι που συνδυάζουν διαφορετικά χαρακτηριστικά σκαριού. Είναι αυτά που λέγονται στη ναυπηγική γλώσσα *μπαστάρδικα*. Π.χ. μπορεί να είναι συνδυασμός λίμπερτυ και τρεχαντηριού, όπως είναι μερικά γρι-γρι. Επιπλέον υπάρχουν αρκετά συχνά σκάφη τύπου κούντουλα (μοιάζει με τις οξύπρυνες ή δίπλωρες βάρκες των μεγάλων πλοίων) και άλλα με περίεργα ονόματα που τα παίρνουν από το σχήμα τους, *τάκος*, *μπότης* και σπανιότερα *γαΐτα*, *καθρέφτης* και *κορίτα* (τα τελευταία χρόνια και πλαστικά). Πολύ σπάνια είναι σε χρήση επαγγελματικά τύπου *λίμπερτυ*⁸. Την τελευταία περίοδο χρησιμοποιούν και πλαστικά σκάφη τύπου «ταχύπλοο», δηλ. ίσια στην πρύμνη. Τα πλαστικά σκάφη εμφανίζονται προς το τέλος της δεκαετίας του 1960 και επικρατούν τη δεκαετία του 1970. Είναι διαφόρων τύπων, όπως *Ostria*, *Siroco*, *Axel*, *Mustang*, *Albatros*, *Play-Boy*, *Ikaros*, *Fantom*, *Miraz* κλπ. (μερικά είναι κρις-κραφτ). Πολλά απ' αυτά τα σκάφη χρησιμοποιούνται από ερασιτέχνες ψαράδες (Πηγή: Λεμβολόγιο λιμένος Λαυρείου, τ. Α', 1933-1978)⁹.

Τα πλαστικά σκάφη τα προμηθεύονται συνήθως από το ναυπηγείο της *Olympic Marin* ή από το ναυπηγείο του Μπιζιώτη, που βρίσκονται λίγο έξω από το Λαύρειο. Υπάρχουν όμως και σιδερένια, τα οποία είναι μεγαλύτερα σκάφη κυρίως γρι-γρι. Τα πιο σύγχρονα γρι-γρι έχουν εφοδιασθεί και με ραντάρ, όπως και ορισμένα μικρότερα σκάφη (διχτυάρικα, τράτες), και με ηχοβολιστήρια (*sonnars*), όπως και οι μηχανότρατες, για να ανιχνεύουν τα κοπάδια των ψαριών από μεγάλες αποστάσεις (3,5 μίλια).

8. Μερικές φορές αναφέρονται και σκάφη τύπου Ύδρας και τύπου Καλύμνου.

9. Τα ονόματα που δίνουν στα σκάφη έχουν σχέση με τα μέλη της οικογένειας των ψαράδων και συνήθως της σύζυγου. Αναφέρω μερικά: «Καπετάν Κωνσταντής», «Γερομαργαρίτης», «Τριά αδελφια», «Φλώρα», «Ελένη», «Ζωή», «Άννα» «Καπετάνισσα» κλπ. Κατά κανόνα άλλωστε το σκάφος βαπτίζει η σύζυγος (καπετάνισσα) του ιδιοκτήτη (καπετάνιου). Αυτή κόβει τα σκοινιά και κυλάει το καΐκι στη θάλασσα. Πληροφορητής που δούλευε χρόνια στο καρνάγιο μου είπε ότι πολλά νιόπαντρα ζευγάρια έφτιαχναν ψαράδικα σκάφη και τη βάφτιση έκανε η σύζυγος.

Σήμερα, μετά από οδηγίες και επιδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης πολλά ξύλινα αλιευτικά σκάφη έχουν αντικατασταθεί με πλαστικά. Αυτό ίσως επιφέρει την καταστροφή της παραδοσιακής ναυπηγικής, καθώς οι ιδιοκτήτες των σκαφών έπρεπε να τα κόψουν, «να τα σπάσουν», για να πάρουν την επιδότηση. Ουσιαστικά, όπως λένε οι ψαράδες η Ευρωπαϊκή Ένωση τους δίνει περισσότερα χρήματα, για να τους πάρει την άδεια και να περιοριστεί η αλιευτική δραστηριότητα. Ενδεχομένως θα μπορούσαν να διασωθούν αυτά τα σκάφη με την αλλαγή χρήσης τους.

Κοινωνική διαστρωμάτωση, οικογένεια και γάμος

Στο τίτλο της εισήγησης αναφέρθηκα σε μια επαγγελματική ομάδα και όχι σε μια επαγγελματική τάξη, γιατί οι ψαράδες, αποτελούνται από περισσότερες κοινωνικές τάξεις ή στρώματα. Δεν αποτελούν δηλ. μια κυρίαρχη ή εργατική τάξη ούτε απλώς μια αυτοαπασχολούμενη αυτόνομη ομάδα. Και αυτό είναι φυσικό καθώς η εργασία της αλιείας γίνεται με αλιευτικά εργαλεία συχνά μεγάλου κόστους, όπως είναι τα σκάφη και τα δίχτυα. Επιπλέον χρειάζονται κεφάλαια για συντήρηση και για εφοδιασμό (πετρέλαιο για τις μηχανές κλπ.).

Ειδικότερα ένας ψαράς μπορεί να ετεροαπασχολείται ως αλιεργάτης, εργάτης θαλάσσης αναφέρεται στα μητρώα του δήμου σε μια ξένη αλιευτική επιχείρηση μικρή ή μεγάλη, αρχίζοντας από τα δίχτυα και φτάνοντας στα μεγαλύτερα σκάφη, τράτες και γρι-γρι, που χρειάζονται πολύ περισσότερα άτομα. Μπορεί να είναι απλός ναύτης ή βοηθός, μηχανικός ή και καπετάνιος. Στη μικρή αλιευτική και σχεδόν αυτόνομη επιχείρηση ο τρόπος εργασίας είναι οικογενειακός. Με το γιο ή τα τελευταία χρόνια και με τη σύζυγό του. Πρόκειται για έναν οικιακό τρόπο παραγωγής, ο οποίος όμως είναι προσανατολισμένος προς την αγορά. Θα έλεγα πως έχει εξελιχθεί πλέον σε ένα μικροϊδιοκτητικό τρόπο παραγωγής (πρβ. Καλόμαλος 1989). Τα νεότερα μέλη ή η σύζυγος, βοηθούν *νετάροντας*, δηλ. καθαρίζοντας, δίχτυα ή *ξεψαρίζοντας*, βγάζοντας δηλ. τα ψάρια από τα δίχτυα κλπ. μέχρι το σκάφος να φθάσει στο λιμάνι. Στις παλαιότερες τράτες εργαζόνταν και παιδιά ως *μούτσοι* ή *τζόβενα* που μάζευαν τα σκοινιά, ή έπλεναν το σκάφος. Γενικά, οι ψαράδες έμπαιναν στη θάλασσα από πολύ μικρή ηλικία, 7-10 ετών. Σήμερα μερικοί ψαράδες κάνουν μακρινά ταξίδια που κρατούν πέντε ημέρες στις Κυκλάδες (Σύρο, Μήλο, Σέριφο, Φολέγανδρο κ.ά.), Δωδεκάνησα (Κω, Πάτμο) και ψαρεύουν με δίχτυα χοντρά καθαρά ψάρια (σκαθάρια, σαργούς, φαγκριά, συναγρίδες κ.ά.).

Στην περίπτωση που ο ψαράς εξελιχθεί σε ιδιοκτήτη τράτας ή γρι-γρι, συχνά συνεχίζει να είναι ο ίδιος και καπετάνιος. Στις τράτες απασχολεί δύο-τρεις αλιεργάτες και στα γρι-γρι πάνω από δέκα άκρως εξειδικευμένους και έμπειρους. Στη σημερινή εποχή αυτοί είναι κυρίως Αιγύπτιοι, όπως ανέφερα. Η εργασία αυτών

των ανθρώπων δεν περιορίζεται μόνο στην αλιεία, αλλά επεκτείνεται στη φροντίδα του σκάφους (πλύσιμο, βάψιμο κλπ.) αλλά και στη συντήρηση και επιδιόρθωση (μπάλωμα) των δίχτων. Για τους ψαράδες η συντήρηση των εργαλείων θεωρείται η σημαντικότερη εργασία. Ιδιαίτερα για τους Αιγυπτίους υποστηρίζεται ότι βγάζουν ειδική σχολή στην Αίγυπτο. Πολλές φορές μπορεί κανείς να δει στο μώλο αυτούς τους ναυτικούς-αλιείς να κάθονται έξω από το σκάφος και να επιδιορθώνουν τα δίχτυα ή μέσα στο σκάφος, στο κατάστρωμα, να μαγειρεύουν και να τρώνε το φαγητό τους. Άλλωστε εκεί πλένουν και τα ρούχα τους που τα απλώνουν στα ιστία των πλοίων. Πολλοί ψαράδες του Λαυρείου υποστηρίζουν ότι αν δεν υπήρχαν οι Αιγύπτιοι δεν θα μπορούσαν να δουλέψουν τα γρι-γρι.

Επομένως οι ψαράδες του Λαυρείου, όπως και αλλού, αποτελούν μια κοινωνική ομάδα ενταγμένη στο γενικότερο κοινωνικό-ταξικό σύστημα ενός τόπου, μιας πόλης. Είναι όμως μια ομάδα που έχει ένα καθορισμένο κοινωνικό status, του οποίου η ιεραρχική θέση αναζητείται, πάντα σε συνάρτηση με την εξαρτημένη ή ανεξάρτητη εργασία (αυτοαπασχόληση, εργοδοσία κλπ.). Είναι ασφαλώς ένα περήφανο επάγγελμα, στο οποίο συνδυάζεται η ελευθερία απασχόλησης έξω στη φύση με τη μαγεία της θάλασσας. Λένε: «στο οικονομικό είναι πολύ δύσκολο επάγγελμα και η φύση της εργασίας δύσκολη αλλά γλυκιά, έχει την τρέλα της». Ακόμα: «έχει απόλυτη ελευθερία ο ψαράς, αισθάνεται κυρίαρχος πάνω στη θάλασσα, δεν έχει να τον ελέγξει κανένας». Οι ίδιοι ιδεολογικά αξιολογούν θετικά το επάγγελμα τους παρά τις δυσκολίες, λέγοντας ότι και ο Χριστός ευλόγησε τους ψαράδες και ιδιαίτερα τους τρατάρηδες και ότι τους «μαθητές του τους διάλεξε από τραταραίους». Αλλά και ψαράδες που δουλεύουν με διαφορετικά εργαλεία, π.χ. γρι-γρι, δίχτυα, θεωρούν την τράτα το πιο αβλαβές εργαλείο.

Αμέσως μετά τον πόλεμο οι συνθήκες εργασίας ήταν πολύ δύσκολες, γιατί και τα σκάφη δεν ήταν τόσο καλά και η αγορά των ψαριών πολύ μικρή. Τα εισοδήματα των αυτοαπασχολούμενων ψαράδων δεν έφταναν πολλές φορές για την επιβίωση. Τα νεότερα σκάφη με τις δυνατές μηχανές έκαναν και τα ταξίδια πιο σύντομα και τη δυνατότητα του ψαρέματος με άσχημο καιρό πιο εύκολη. Σημειώνω ότι σήμερα ιδιοκτήτες γρι-γρι αλλά και τρατών έχουν αποκτήσει μεγάλες περιουσίες και έχουν κτίσει πολυώροφα κτίρια (πολυκατοικίες).

Το Λαύρειο, παρόλο που είναι μια παραθαλάσσια κωμόπολη, πολύ απέχει από το να είναι και ναυτική πόλη, όπως το Γαλαξείδι, το Τρίκερι κ.ά. Από τους εκλογικούς κατάλογους του 2000 προκύπτει ότι στο συνολικό ποσοστό των εργαζομένων οι γραμμένοι αλιείς είναι 4% και οι ναυτικοί 5%. Δεν ξεπερνούν δηλ. συνολικά το 10%. Ειδικότερα κατανέμονται στις τρεις ενορίες/συνοικίες: Αγία Παρασκευή: αλιείς 5%, ναυτικοί 6%. Άγιος Ανδρέας: αλιείς 4,5%, ναυτικοί 4%. Ευαγγελίστρια: αλιείς 1%, ναυτικοί 5,5%. Οι αλιείς είναι περισσότεροι αριθμητικά στον Άγιο Ανδρέα από ό,τι στην Αγία Παρασκευή, αλλά είναι λιγότεροι σε

ποσοστό, γιατί η ενορία του Αγίου Ανδρέα είναι και η πλέον πυκνοκατοικημένη. Οι αλιείς στην Αγία Παρασκευή είναι κυρίως Βατικιώτες και στον Άγιο Ανδρέα Μικρασιάτες. Ο μικρός εξάλλου σχετικά αριθμός των ναυτικών μπορεί να αποδοθεί στο γεγονός ότι υπήρχε διεξοδος απασχόλησης στις βιομηχανίες της πόλης. Επιπλέον πολλοί ναυτικοί του Λαυρείου προέρχονται από αλιευτικές οικογένειες της πόλης (πρβ. Αλεξιάκης 2004:48, υποσ. 19). Υπάρχουν όμως και αλιείς που δεν έχουν γίνει δημότες Λαυρείου. Οι ψαράδες του Λαυρείου υποστηρίζουν ότι πολλοί απ' αυτούς άφησαν τη δουλειά και πήγαν στα εργοστάσια (Καρέλα, ΔΕΗ κ.ά.), όταν αναπτύχθηκε η βιομηχανία. Αυτό σημαίνει ότι, αντίστροφα, έχουμε μια στροφή προς τη θάλασσα ή επιστροφή, όταν έκλεισαν τα εργοστάσια μετά το 1990. Η τελευταία εξέλιξη συνδέεται με την ανάπτυξη και της δεύτερης (εξοχικής) κατοικίας των Αθηναίων στη γύρω από το Λαύρειο περιοχή (Ντελένια, Πλάκα, Καμάριζα, Πασά, Σούνιο κ.ά.) (βλ. Αλεξιάκης 2006α: 41).

Η κοινωνική κινητικότητα εξάλλου είναι περισσότερο ενδοεπαγγελματική παρά εξωεπαγγελματική. Οι ψαράδες δύσκολα αλλάζουν επάγγελμα. Όχι μόνο μέλη της ευρύτερης οικογένειας αλλά και σόγια ολόκληρα ασχολούνται με την αλιεία, όπως προκύπτει και από τον κατάλογο με τα επώνυμα του παραρτήματος. Προσπαθούν να αποκτήσουν καλύτερα σκάφη, να γίνουν ιδιοκτήτες και εργοδότες παρά να ασχοληθούν με κάτι άλλο. Αυτό φαίνεται από μια μελέτη που πραγματοποιήσα στο Λαύρειο, συγκρίνοντας τη διαγενεακή αλλαγή επαγγέλματος. Τούτο οφείλεται επιπλέον στην ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής, των εργαλείων του ψαρέματος. Άλλες αλλαγές που παρατηρούνται έχουν πάλι σχέση με τη θάλασσα. Μπορούν να γίνουν ναυτικοί σε ποντοπόρα εμπορικά πλοία και κρουαζιερόπλοια ή καπετάνιοι σε τουριστικά σκάφη που ανήκουν σε πλούσιους ιδιοκτήτες, εραστές της θάλασσας. Άλλοι εργάζονται σε ρυμουλκά. Μπορούν να γίνουν ακόμα ιχθυέμποροι, απλοί ψαρομανάβηδες ή και χονδρέμποροι ψαριών. Παλαιότερα ασχολούνταν και με τις ταβέρνες, για την ακρίβεια ψαροταβέρνες, και τα εστιατόρια.

Τα μεγάλα σκάφη συχνά ανήκουν σε περισσότερους αδελφούς ή μια ομάδα ανδρών στενών συγγενών, πατέρα και γιο ή γιους. Στην επόμενη φάση τα αδέρφια αποκτούσαν το καθένα χωριστική ιδιοκτησία σκάφους και αλιευτική επιχείρηση. Το ερώτημα είναι αν οι ψαράδες αποτελούν μια κλειστή ομάδα, αναπαράγόμενη αφεαυτής. Αυτό μπορεί να απαντηθεί με τη μελέτη των γάμων, και στο βαθμό που η ομάδα αυτή είναι ενδογαμική.

Πράγματι έχουμε στοιχεία όπου φαίνεται κάποιο ποσοστό ενδογαμίας των ψαράδων, περίπου 7%, το οποίο βέβαια δεν μπορεί να θεωρηθεί σημαντικό, και οφείλεται κυρίως στον τόπο προέλευσης, καθώς οι γάμοι τουλάχιστον ως το 1960 γίνονταν ενδοτοπικά (σε σχέση με τον τόπο της παλαιότερης καταγωγής τους, Βάτικα, πρόσφυγες κλπ.). Αυτό επιβεβαιώνεται και από το γεγονός, ότι σπάνια

παραβιάζεται η πρακτική της τοπικής ενδογαμίας προς όφελος της επαγγελματικής. Επιπλέον έχει σχέση και με τις στενότερες σχέσεις αυτών των επαγγελματιών παλαιότερα για λόγους οικονομικούς αλλά και στις κοινές συναναστροφές στις ταβέρνες και στις εξόδους. Φαίνεται όμως ότι παλαιότερα θα υπήρχε μεγαλύτερη ενδογαμία, γιατί οι ψαράδες ως γαμπροί δεν είχαν και μεγάλη ζήτηση στο Λαύρειο αλλά και γενικότερα στην Ελλάδα. Τα πράγματα άλλαξαν πολύ αργότερα που οι ψαράδες βελτιώθηκαν οικονομικά και οργανώθηκε καλύτερα το επάγγελμα.

Όπως φαίνεται, η αναπαραγωγή της επαγγελματικής ομάδας επιτυγχάνεται με την οικογενειακή στρατηγική απόκτησης πολλών αρσενικών παιδιών, επιδιώκοντας πάντα να καλοπαντρέψουν τις κόρες υπεργαμικά σε άλλη επαγγελματική ομάδα (ελεύθερους επαγγελματίες, τεχνίτες κλπ.).

Κλείνοντας, οι επιγαμίες συνάπτονταν συνήθως με την προσφορά στις κόρες προίκας σπιτιών, καθώς οι ψαράδες κατάγονταν από νησιά ή παράλιες περιοχές (π.χ. Ανατολική Λακωνία, νησιά Αιγαίου), όπου αυτή η πρακτική είχε γενική εφαρμογή. Σπανιότερα, αν ο γαμπρός ήταν κι αυτός ψαράς, προσφερόταν προίκα αλιευτικό σκάφος (τράτα ή βάρκα), ενώ μερικές φορές και οι αντικαταστάσεις των καταναλωθέντων γυναικείων προικιών ή εξώπροικων γίνονταν με αλιευτικά σκάφη (Αλεξάκης 1998: 339, 342, 343, 347, 353, υποσ. 19).

Όνοματεπώνυμο από τους εκλογικούς καταλόγους του 1999, τα δημοτολόγια 1915-1963 και τις πράξεις γάμων 1927-1983

Επώνυμο	όνομα	όνομα πατέρα	όνομα μητέρας	τόπος γέννησης	έτος γέννησης
Αθανασιάδης	Ευάγγελος	Παναγιώτης	Κυριακή		1978
Αμέτ	Χαμδή	Αμέτ	---		1960
Αναστάσης	Χρήστος	Δημήτριος	---		1961
Αναστάσης	Αναστάσιος	Δημήτριος		Καρδάμaina Κω	1954
Ανδρέου	Αντώνιος-Μιχαήλ	Σταύρος		Μούνδρο Λήμνου	1950
Ανδρεσάκης	Μενέλαος	Σταύρος	Σταυρούλα	Βελανίδια	1916
Αντωνάκος	Εμμανουήλ	Ιωάννης	Αναστασία	Βελανίδια	1902
Αργεντίνης	Παρασκευάς	Μιχαήλ	Ασπασία		1917
Βαλαμπούς	Απόστολος	Ιωάννης	---		1969
Βαλαμπούς	Απόστολος	Ιωάννης	Αγγελική	Μ. Ασία (γ. Κύθνος)	1905
Βαλαμπούς	Ιωάννης	Απόστολος		Κύθνος	1939
Βαλαμπούς	Δημήτριος	Απόστολος		Κύθνος	1949
Βαλαμπούς	Δημήτριος	Απόστολος	Άννα	Κύθνος	1945

Βελετάκος	Ιωάννης	Δημήτριος	Ευαγγελία	Αρχάγγελος	1938
Βελούδος	Ιωάννης	Σπυρίδων	Θηρασία		1911
Βλαντής	Παναγιώτης	Ανδρέας	Αλεξάνδρα	Βελανίδα (ιχθυοπώλης)	1983
Βλαντής	Εμμανουήλ	Παναγιώτης	Μαρία	(ιχθυοπώλης)	1917
Βλάχος	Κων/νος	Παναγιώτης	Αννέτα	Βελανίδα	1891
Βλάχος	Σωτήριος	Κωνσταντίνος	Μαρία		1924
Γεωργαρέλης	Γεώργιος	Βασίλειος	---		1935
Γεωργαρέλης	Σταμάτιος	Γεώργιος	---		1964
Γεωργαρέλης	Χαράλαμπος	Βασίλειος		Λέσβος	1940
Γιαγιάκος	Παναγιώτης	Αρχάγγελος		Λακωνίας	--
Γκίκουρης	Γεώργιος	Αρχάγγελος		Λακωνίας	1912;
Γκιώνης	Κων/νος	Ιωάννης		Κρανίδι	1898
Γκιώνης	Κων/νος	Θεόδωρος	Θεοδώρα	Κρανίδι	1897
Γκολεμάς	Αναστάσιος	Μιχαήλ	Βασιλική Ερμιόνη	(μετδμ. Σκύρο 1968)	--
Γκολεμάς	Μιχαήλ	Αναστάσιος	Ερμιόνη	1901	
Δαλαβίτσιος	Ανέστης			Ν. Κούταλη Λήμνου	1950
Δεικτάς	Γεώργιος			Κορησσία Κέας	--
Δεικτάς	Σταμάτιος	Γεώργιος		Κορησσία Κέας	1934
Δεικτάς	Φώτιος	Γεώργιος		Κορησσία Κέας	1939
Δερμάτης	Δημήτριος	Νικόλαος		Κάμπος Βοιών	1908
Δερτιλής	Γρηγόριος			Φαρακλό Βοιών/Πειραιάς	--
Διακορώνας	Ευστράτιος	Νικόλαος		Λέσβος	1935
Δουκέρης	Αντώνιος	Σπυρίδων	Βασιλική		1917
Δράκος	Αλέξανδρος	Ηλίας	---		1918
Δράκος	Γεώργιος	Παναγιώτης	Αικατερίνη	Βελανίδα	1871
Δράκος	Δημήτριος	Ηλίας	Σταματική	Βελανίδα	1908
Δράκος	Δημήτριος	Νικόλαος	Ασημίνα	Βάτικα	1877
Δράκος	Δημήτριος	Παναγιώτης	Αικατερίνη	Βελανίδα	1863
Δράκος	Εμμανουήλ	Κυριάκος	Σταματίνα	Βελανίδα	1906
Δράκος	Ευάγγελος	Γεώργιος	Μαρία		1921
Δράκος	Ηλίας	Παναγιώτης	Αικατερίνη	Βελανίδα	1882
Δράκος	Ηλίας	Χρήστος	Μαρία	Βελανίδα	1908
Δράκος	Κυριάκος	Ιωάννης	Μαριγώ	Βάτικα	1876
Δράκος	Κυριάκος	Γεώργιος	Μαρία	Βάτικα	1904
Δράκος	Νικόλαος	Δημήτριος		Βοιαί	1901
Δράκος	Παναγιώτης	Ηλίας	Σταματική	Βελανίδα	1910
Δρούγκας	Βασίλειος	Ελευθέριος		Αιγάλεω Αττικής	1964

Ευαγγέλου	Ελευθέριος	Ζαφείρης	Βασιλική	Αφησσιά	1920
Ευαγγέλου	Ζαφείρης	Ελευθερίου			1949
Ζαλούμης	Ηλίας			Μ. Ασία (ιχθυοπ.)	1908
Ζαμπέλης	Αντώνιος	Γεώργιος	Αννα	Εμποριό Θήρας	1891
Ζαμπέλης	Γεώργιος	Αντώνιος			1925
Ζαραφωνίτης	Παναγιώτης	Ευστάθιος	---		1935
Ζερβογιάννης	Νικόλαος	Γεώργιος	Άγιος Ευστράτιος	Λέσβου	1934
Ζησιμόπουλος	Παναγιώτης	Σαράντος		Πειραιάς	1932
Ζησιμόπουλος	Σαράντος	Παναγιώτης	---		1962
Ζησιμόπουλος	Σαράντος	Στέφανος	---		1967
Ζησιμόπουλος	Στέφανος	Σαράντος	---		1936
Ζωγράφος	Σταύρος	Ιωάννης	Ελένη		1921
Ζωγράφος	Σταύρος	Αντώνιος	---		1976
Θωμάς	Κων/νος	Ιωάννης	Παρασκευή	Μ. Ασία Ερμούπολη	1915
				Σύρου	
Καλωνάς	Οδυσσεάς			Κέρκυρα	--
Καμαράδος	Δημήτριος	Χαράλαμπος	Μαρία	Ν. Κούταλη-Λήμνος	1912
Καμίτης	Βασίλειος	Κρανίδι			--
Καπετανίδης	Γεώργιος	Νικόλαος	Σουλτάνα	Αρετσού (Κοντζέ)	--
Καπετανίδης	Δημήτριος	Γεώργιος	Μαρίκα	Αρετσού	1901
Καπετανίδης	Ιωάννης	Κων/ος	Δόμνα		1943
Καπετανίδης	Κων/νος	Γεώργιος	Μαρία	Αρετσού (Κουρί)	1900
Καπετανίδης	Χαράλαμπος	Κων/ος	Δόμνα		1931;
Καρβολάκης	Γεώργιος	Νικόλαος	Σουλτάνα	Νικομήδεια Μ. Ασίας	1908
Καρβολάκης	Ιωάννης	Γεώργιος	Γιασεμιά	Ερυθρέα Μ. Ασίας	1884
Καραγιάννης	Παύλος			Σπέτσες	--
Καραδημητρίου	Αθανάσιος	Κων/νος			1954
Καραδημητρίου	Αθανάσιος	Δημήτριος	---		1955
Καραδημητρίου	Γεώργιος	Κων/νος	---		1964
Καραδημητρίου	Δημήτριος	Αθανάσιος	---		1930
Καραδημητρίου	Δημήτριος	Κων/νος	---		1966
Καραδημητρίου	Ελευθέριος	Δημήτριος	---		1957
Καραδημητρίου	Κων/νος	Αθανάσιος	---	Πειραιάς	1925
Καραλής	Αντώνιος	Αναστάσιος		Ερμόνη/Ανάβυσσος	1935
Καρατζής	Γεώργιος	Ιωάννης	Μαρούλα	Βελανίδια	1865
Καρατζής	Γεώργιος	Δημήτριος	Παρασκευή	Βελανίδια	1898
Καρατζής	Σαράντος	Γεώργιος	Μαρούλα	Βελανίδια	1901
Κατράκος	Θεόδωρος	Μιχαήλ	Φλώρα	[Βάτικα]	1919
Κατράκος	Μιχαήλ	Ανδρέας	---		1939

Κατράκος	Σταύρος	Ανδρέας			1947
Κατσιπής	Μιχαήλ	Αντώνιος	Δέσποινα	[Σαντορίνη]	1976
Κηπόσογλου	Παναγιώτης	Απόστολ.	---		1974
Κοκόλης	Παναγιώτης	Χαράλαμπος	Σταματίνα	Βελανίδια	1891
Κοκορής	Σταμάτιος			Βάρκιζα	--
Κονταράτος	Αντώνιος	Κων/νος	Αικατερίνη	Νάουσα Πάρου	1904
Κονταράτος	Ευάγγελος	Αντώνιος	Σταματίνα		1933
Κουκουβαγιάς	Μιχαήλ	Ιωάννης		Λέσβος	1937
Κουλιαδέλης	Ιγνάτιος	Παναγιώτης	---	Λέσβος	1959
Κουλιαδέλης	Παναγιώτης	Ιγνάτιος	---	Λέσβος	1934
Κουντούρης	Γεώργιος			Νέα Κούταλη Λήμνου	--
Κουτσούμπας	Ευάγγελος	Ιωάννης	Ζωή	Βόλος	1978
Κοντραφούρης	Ανδρέας			Κάμπος Βοιών	--
Κούλογλου	Γεώργιος	Ιωάννης	Ελένη		1922
Κοτζιάς	Κωνσταντίνος	Αθανάσιος		Κερατέα	1921
Κουρκούλης	Ανδρέας	Χαράλαμπος		Καστανιά Βοιών	1910
Κρανιδιώτης	Νικόλαος	Θεόδωρος	Σταματική	Άγιος Νικόλαος	1933
Κριελής	Ιωάννης			[Μάνη]	--
Κρητικός	Ευάγγελος	Σάββας		Κορησσία Κέας	1955
Κρητικός	Θεόδωρος	Φώτιος	Αικατερίνη	Βελανίδια	1892
Κρητικός	Νικόλαος	Θεόδωρος	Αργυρώ	Βελανίδια	1920
Κρητικός	Νικόλαος	Σάββας			1948
Κρητικός	Σπυρίδων	Θεοδώρου	Αργυρώ		1925
Κρητικός	Σάββας	Νικόλαος	Μαρία	Καστελόριζο	1912
Κρητικός	Σπυρίδων	Φώτιος	Αικατερίνη	Βελανίδια	1883
Κρητικός	Φώτιος	Θεόδωρος	Αργυρώ	Βελανίδια	1918
Κρητικός	Φώτιος	Σπυρίδων	Μαρία	Βελανίδια (ιχθυοπ.)	1914
Κρητικός	Ιωάννης	Θεόδωρος	Αργυρώ		1937
Κρητικός	Μιχαήλ	Νικόλαος	Μαρούσα		1972
Κριμπάλης	Ιωάννης	Δημήτριος	---		1969
Κωνσταντάκη	ς Ιωάννης	Απόστολος	Ευδοκία	Κούταλη	1905
Λυκάκης	Δημήτριος	Ιωάννης	Παγόνα	Χίος	1931
Μαγουλάς	Νικόλαος	Κων/νος		Χάλκη Κων/πόλης	1908
Μαργαρίτης	Βασίλειος	Νικόλαος	Γαϊτανιώ		1933
Μαργαρίτης	Γεώργιος	Νικόλαος	Γαϊτανιώ		1935
Μαργαρίτης	Ελευθέριος	Νικόλαος	Γαϊτανιώ		1947
Μαργαρίτης	Νικόλαος	Γεώργιος	Ζωή	Αρετσού	1905
Μαργαρίτης	Τρύφων	Νικόλαος	Γαϊτανιώ		1937
Μάρτης	Ζαφείριος	--		Αφησιά Μ. Ασίας	--

Μαρούλης	Σωτήριος	Δημήτριος		Πάτρα	1933
Μαύρος	Αθανάσιος	Παναγιώτης	Αμαλία	Ρύσιον	1885
Μεσσήνης	Σπυρίδων	Θεοδ.		Λευκάδα	1906
Μήτρου	Βασίλειος	Γεώργιος	Σουρμελιώ		1938
Μήτρου	Γεώργιος	Βασίλειος	Καλλιόπη	Κούταλη Μ. Ασίας	1891
Μονοχολιάς	Πέτρος	Παναγιώτης	---		1976
Μουζακίτης	Αριστείδης	Μιχαήλ	Αικατερίνη	Κέρκυρα	1885
Μουζακίτης	Αριστείδης	Μιχαήλ	Ολγα		--
Μουζακίτης	Μιχαήλ	Αριστείδης	Ειρήνη		1926
Μουνδάνος	Παναγιώτης			Καλλιθέα Λήμνου	--
Μουτσάτσος	Νικόλαος	Θεόδωρος	Παναγιώτα	Βελανίδια	1890
Μπαρμπατζανής	Μάρκος	Αναστάσιος	Παρασκευή	Χάλκη	1902
Μπαρμπαρής	Χαράλαμπος	Δημήτριος		Πάρος/Φάληρο	--
Μπίκας	Γεώργιος	Ευάγγελος			1918
Μπουζαλάκος	Νικόλαος	Ευάγγελος		[Ίος]	1969
Μπουντούρης	Θεόδωρος	Σταύρος	---		1975
Μπουντούρης	Θεόδωρος	Σταύρος	Αικατερίνη	Πειραιάς	1903
Μπουντούρης	Σταύρος	Θεοδώρου			1952
Ξέστερος	Απόστολος	Ιωάννης	Αικατερίνη	Κέα	1894
Ξέστερος	Γεώργιος	Ιωάννης	Αικατερίνη	Κέα	1891
Ξέστερος	Ιωάννης	Χαράλαμπος	---		1928
Ξέστερος	Μιχαήλ				--
Ξέστερος	Χαράλαμπος	Ιωάννης	Αικατερίνη	Κέα	1902
Παντελιάς	Χρήστος	Ιωάννης	---		1924
Παπαγεωργίου	Γεώργιος			Σαλαμίς/Πόρτο Ράφτη	--
Παπαγεωργίου	Ιωάννης	Γεώργιος			--
Παπαδόπουλος	Αλέξανδρος			Κερατέα	--
Παπαδόπουλος	Αντώνιος	Αλέξανδρος	Ελένη		1937
Παπαδόπουλος	Γρηγόριος	Απόστολος		Ρύσιον Μ. Ασία	1884
Παπαευθυμίου	Γεώργιος	Λάμπρος		Προδρόμι Καρδίτσας	1953
Παπαθανασίου	Δημήτριος	Αθανάσιος	Μαγδαληνή		1902
Παπαθανασίου	Νικόλαος	Αθανάσιος	Μαγδαληνή		1897
Παπακαλοδούκας	Βασίλειος			Σύμη Δωδεκανήσου	--
Πάππος	Χρήστος	Μιχαήλ	Φωτεινή	Αφησιά Μ. Ασίας	1904
Πασματζίδης ή Πασματζόγλου	Σωτήριος	Νικόλ.	Αναστασία	Αρετσού	1903
Πεσματζόγλου	Σωτήριος	Παναγιώτης	Αμαλία	Ρύσιον	1888
Πασχάλης	Ανάργυρος	Ιωάννης	Βιολέτα	Πειραιάς	1943
Πασχάλης	Γεώργιος	Δημήτριος	---		1960

Πασχάλης	Γεώργιος	Ιωάννης	Βιολέτα	Ερμιόνη	1934
Πασχάλης	Δημήτριος	Ιωάννης	Βιολέτα	Ερμιόνη	1933
Πασχάλης	Διαμαντής	Ιωάννης	Βιολέτα	Ερμιόνη	1930
Πασχάλης	Ιωάννης	Γεώργιος	---		1964
Πασχάλης	Ιωάννης	Δημήτριος	---		1959
Πασχάλης	Ιωάννης	Διαμαντής		Ερμιόνη	1903
Πασχάλης	Ιωάννης	Λάζαρος	---		1967
Πασχάλης	Λάζαρος	Ιωάννης	Βιολέτα	Ερμιόνη	1938
Πασχάλης	Νικόλαος	Ιωάννης	----		1940
Πασχάλης	Σταύρος	Λάζαρος	---		1965
Περούκης	Εμμανουήλ	Γεώργιος			1917
Πετράκος	Εμμανουήλ	Νικόλαος		Βελανίδια	--
Πετράκος	Νικόλαος	Παναγιώτης	Διαμάντω	Βελανίδια	1915
Πετράκος	Παναγιώτης	Νικόλαος	Δέσποινα	Βάτικα	1888
ή Τριπόντικας					
Πετράκος	Σπυρίδων	Νικόλαος	Δέσποινα	Βελανίδια	1894
ή Τριπόντικας					
Πιτσώνης	Στυλιανός			Κούταλη	--
Πιτσιάλης	Βασίλειος	Τζώρτζης	Βιργινία	Θηρασία	1919
Πνευματικός	Νικόλαος	--		Κέα	--
Πρέκας	Αντώνιος	Λουκάς	Άννα	[Θήρα]	1898
Ρέτσος	Σαράντος			Παραλία Θηβών;	--
Σγαρδέλης	Δημήτριος	Κωνσταντίνος			1909
Σερέλης	Προκόπιος			Σαλαμίνα [Κροκύλειο]	--
Σκόνδρας	Δημήτριος	Αντώνιος	Ζαφειρία	Βάτικα	1899
Σκόνδρας	Νικόλαος				--
Σκόνδρας	Φώτιος	Νικόλαος	Ευφροσύνη		1908
Σκόνδρας	Χρήστος	Εμμανουήλ	Πεπίνα	Βάτικα	1895
Σπανός	Πέτρος	Αντώνιος	---		1935
Σπυριδάκης	Αγγελής	Νικόλαος		Πειραιάς (ιχθυοπ.)	--
Σπετσιώτης	Αλέξανδρος	Κυριάκος	Μαρία	Ερμιόνη	1873
Σπετσιώτης	Αντώνιος	Γίκιας	---		1923
Σπετσιώτης	Απόστολος			Ερμιόνη	--
Σπετσιώτης	Αργύρης	Γίκιας			1918
Σπετσιώτης	Γεώργιος	Γίκιας	Ελένη	Ερμιόνη	1909
Σπετσιώτης	Γίκιας			Κάλυμνος	--
Σπετσιώτης	Γίκιας ή Νικήτας	Κυριάκος	Μαρία	Ερμιόνη	1877
Σπετσιώτης	Κυριάκος	Απόστολος	Μαρίνα	Ερμιόνη (ιχθυέμπ.)	1898
Σπετσιώτης	Κυριάκος	Γίκιας	Ελένη	Αλικαρνασός	1896

				M. Ασίας	
Σπετσιώτης	Νικήτας	Γκίκας	Ελένη	Κάλυμνος	1928
Σπετσιώτης	Νικόλαος	Απόστολος		Ερμιόνη	1907
Σταυριανός	Σταύρος	Ελευθέριος	Ευγενία	Σπέτσες (ιχθυοπ.)	1909
Σταυρινός	Δημήτριος	Ιωάννης	Άννα	Κερατέα	1943
Σταύρος	Σταύρου			Καρλόβασι Σάμου	--
Συρίγος	Βασίλειος	Γεώργιος		Άνδρος [Κύμη:]	1917
Συρίγος	Βασίλειος	Γεώργιος	Ελένη	Αλιβέρι Εύβοιας	1915
Συρίγος	Βασίλειος	Ιωάννης	Θεολογία		1969
Συρίγος	Γεώργιος	Αντώνιος	Μαργαρώ	Θηρασία	1937
Συρίγος	Δημήτριος	Ιωάννης	Πηνελόπη		1920
Συρίγος	Μιχαήλ	Ιωάννης	---		1970
Τζίτζηρας	Ελευθέριος			[Ύδρα]	--
Τζίτζηρας	Παναγιώτης	Ελευθέριος	---		1975
Τοπαλάκης	Πολυχρόνης	Σέργιος	Μητρούση	Σερρών	1952
Τσιγκόπουλος	Κων/νος	Αντώνιος			1926
Τσίγκλος	Μιχαήλ	Παναγιώτης	Φωτεινή		1930
Τσίγκλος	Νικόλαος				--
Τσίγκλος	Παναγιώτης	Μιχαήλ	Μαρία	Λάγια Μάνης	1889
Τσίγκλος	Σταύρος	Νικόλαος	---		1948
Τσουνής	Νικόλαος	Ιωάννης	Ελένη	--	1976
Τσώνης	Ιωάννης			Μαροκόπουλο/ Πόρτο Ράφτη	--
Τυφακίδης	Λεωνίδα	Ευστάθιος		Κέα	1903
Φλεβάρης	Παναγιώτης	Ευάγγελος	Μαρία	Φαρακλό	1907
Φλωρής	Γεώργιος	Εμμανουήλ		Κοιλάδα Ερμιονίδας	1920
Φλωρής	Νικόλαος	Εμμανουήλ		Κρανίδι [Κοιλάδα]	1919
Χατζημιχάλης	Δημήτριος	Ελευθέριος			1928
Χατζημιχάλης	Ελευθέριος	Ελευθέριος	Ευγενία	Σύμη	1884
Χατζημιχάλης	Νικόλαος				--
Χαροκόπος	Αντώνιος	Ευαγγέλου	Αγγελική		1998
Χαροκόπος	Γεώργιος	Δημήτριος	Ζαχαρούλα		1921
Χαροκόπος	Δημήτριος	Ευάγγελος	Αγγελική	Κύθνος	1900
Χαροκόπος	Ευάγγελος	Αντώνιος	Θεοχάρη		1926
Χαροκόπος	Ευάγγελος	Δημήτριος	Ζαχαρούλα		1920
Χαροκόπος	Νικόλαος	Ευάγγελος	Αγγελική	(ιχθυοπ.)	1902
Χαροκόπος	Παναγιώτης	Δημήτριος	Ζαχαρούλα		1932
Χριστάκος	Γεώργιος	Αναστάσιος	---		1922
Φεΐδης	Εμμανουήλ	Αγγελής	Παρασκευή	Αρετσού	1890

Ψαρράς	Βρεττός	Στέφανος	---	1948
Ψαρράς	Γεώργιος	Εμμανουήλ	Ελένη	1974
Ψαρράς	Δημήτριος	Στέφανος	---	1944
Ψαρράς	Εμμανουήλ	Στέφανος	Δρυοπίς Κύθνου	1948
Ψαρράς	Μιχαήλ	Στέφανος	---	1953
Ψαρράς	Στέφανος	Δημήτριος	---	1968
Ψαρράς	Στέφανος	Εμμανουήλ	---	1972
Ψαρράς	Στέφανος	Μιχαήλ	Μαρία	1980

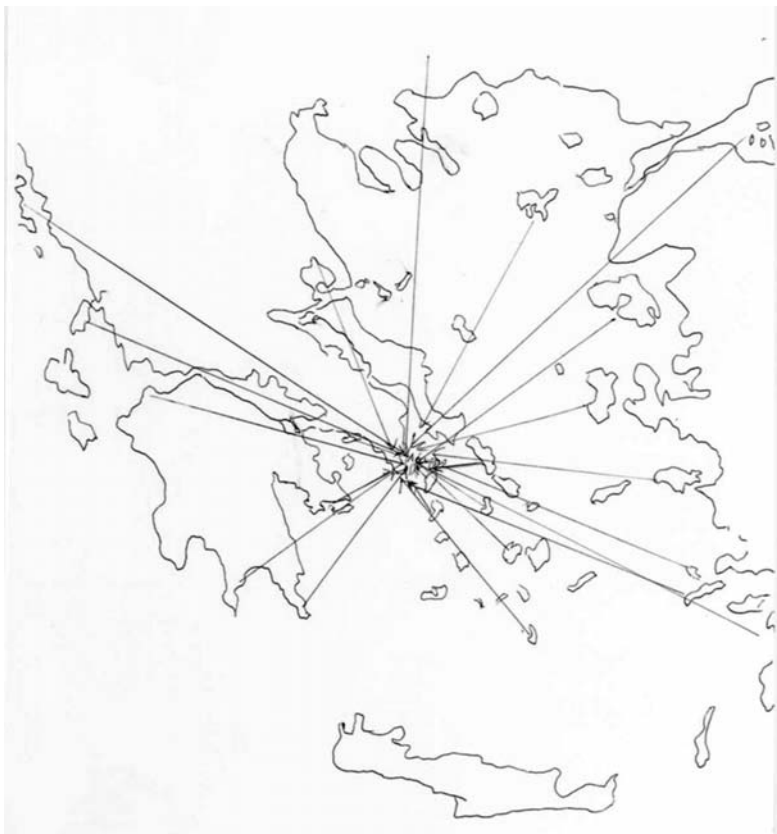
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλεξάκης, Ε.Π., 1998, «Εργάτες, αγρότες και προίκια στη Λαυρεωτική (1870-1940)», *Πρακτικά Ζ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής* (Κορωπί 19-22 Οκτ. 1995). Έκδοση Δήμου Κορωπίου, Κορωπί, σ. 331-356.
- 2001, «Εγκαταστάσεις Λακώνων στη Λαυρεωτική (1870-1970)», *Πρακτικά Η' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής* (Κερατέα 30 Οκτ.-2 Νοεμβ. 1997). Έκδοση «Χρυσής Τομής», Κερατέα, σ. 351-389.
- 2004, «Κοινωνική διαστρωμάτωση και οργάνωση του χώρου στο Λαύρειο (1870-2000)», *Πρακτικά Ι' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής* (Καλύβια Θορικού, 28 Νοεμβ.-1 Δεκ. 2002), Καλύβια, σ. 27-63.
- 2006α, «Αποβιομηχάνιση και κοινωνική κινητικότητα στο Λαύρειο. Η αλλαγή της φυσιογνωμίας μιας πόλης», *Πρακτικά ΙΑ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής* (Σπάτα, 11-14 Νοεμβ. 2004), Σπάτα, σ. 37-54.
- 2006β, «Πλοιάρια, πληρώματα και ναυτική-αλιευτική δραστηριότητα σε μια κοινότητα της ΝΑ. Λακωνίας. Η περίπτωση των Βελανιδιών (Βάτικα)», *Πρακτικά Β' Τοπικού Συνεδρίου Λακωνικών Σπουδών* (28 Οκτ.-1 Νοεμβ. 2004, Ξηροκάμπι Λακωνίας), τ. β', σ. 101-181.
- Δημητρόπουλος Δ., 2006, «Η αλιεία στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας: μια πρώτη καταγραφή», *Τα Ιστορικά* 45: 315-352.
- Ζαχαρίου-Μαμαλίγκα Ελένη, 1986, *Οι ψαράδες της Σύμης. Οικονομική-κοινωνική-πολιτιστική όψη*. Ρόδος.
- Just Roger, 2000, *A Greek Island Cosmos. Kinship and Community on Meganisi*. World Anthropology. Oxford, Santa Fe.
- Καλόμαλος Θ., 1989, «Μικροϊδιοκτητικός τρόπος παραγωγής και οικιακός τρόπο παραγωγής», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* 74: 3-13.
- Μπαμπούνης Χάρης, 1986, «Μικρασιάτες πρόσφυγες στη Λαυρεωτική», *Πρακτικά Β' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής* (Καλύβια Αττικής 25-28 Οκτ. 1985), Καλύβια, σ. 295-350.
- Τσουκαλάς Κ., 1986, *Κράτος, κοινωνία, εργασία στη μεταπολεμική Ελλάδα*. Θεμέλιο, Αθήνα.

SUMMARY

**The fishermen of Lavrio. The ethnohistory of a professional group.
A first approach**

This paper examines the fishing activities of the inhabitants of the town Lavrio from 1870 till the modern days. The paper employs ethnographic field work and archival research in the municipality documents. The aim of this research has been to trace the places of the origin of the fishermen, the type of the boats they used, their economic activity and social mobility.

Ειχ. 1. Χάρτης με τους τόπους προέλευσης των ψαράδων του Λαυρείου.

Εικ. 2. Βατιζιώτικα ψαροκάικα και ψαράδες.

Εικ. 3. Το λιμάνι του Λαυρείου με τα ψαροκάικα σήμερα.

Εικ. 4. Πουλώντας τα ψάρια στο λιμάνι.

Εικ. 5. Το εμπόρευμα των ψαριών στο κατάστρωμα του καϊκιού.

Εικ. 6. Ξεφαρίζοντας τα δίχτυα.

Εικ. 7. Γυναίκα ψαράς στο καΐκι πουλάει ψάρια.

Εικ. 8. Γυναίκα ξεψαρίζει τα δίχτυα στο καΐκι με το μικρό παιδί της δίπλα.

Εικ. 9. Αιγύπτιοι ψαράδες μπαλάνουν τα δίχτυα του γοι-γοι.

Εικ. 10. Στο ψαράδικο στην αγορά του Λαυρείου.

Εικ. 11. Οι πάγκες γεμάτες με ψάρια.

Εικ. 12. Το εμπόρευμα των ψαριών απλωμένο στις πάγκες.

Εικ. 13. Πουλώντας ψάρια στη λαϊκή.

Εικ. 14. Τα γοι-γοι αραγμένα.

Εικ. 15. Το παλιό γραφείο του σωματείου των επαγγελματιών ψαράδων.